

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA 2 (P2)

HLAKOLA/TLHAKUBELE 2012

MEMORANDAMO

MATSHWAO: 80

Memorandamo ona o na le maqephe a 25.

TATAISO HO BATSHWAYI:

- Maemong ao motshwayi a fumanang mohlahlobuwa a arabile dipotso tse ngata ho feta palo e behilweng, motshwayi a tshwaye feela karabo ya pele (mohlahlobuwa ha a lokele ho araba mofuta e mmedi (mofuta wa potso e telele le ya mofuta wa dipotso tse kgutshwane) ya dipotso mofuteng o le mong wa sengolwa).
- Haeba mohlahlobuwa a arabile dipotso ka bone ba tsona dithothokisong tseo a ithutileng tsona KAROLONG YA A, motshwayi a tshwaye feela dipotso tse pedi tsa pele.
- Haeba mohlahlobuwa a arabile dipotso ka bobedi ba tsona dithothokisong tseo a sa ithutang tsona KAROLONG YA A (Pakeng tsa Potso ya 5 le ya 6), motshwayi a tshwaye potso e le nngwe feela e qalang.
- Haeba mohlahlobuwa a arabile dipotso tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane kapa a arabile tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse telele KAROLONG YA B le ya C, motshwayi a tshwaye karabo ya pele, mme a tlohele ya bobedi. Athe ha a arabile dipotso ka bone ba tsona, motshwayi a tshwaye karabo ya pele ho Karolo e nngwe le e nngwe, ha feela mohlahlobuwa a arabile potso e le nngwe ya mofuta wa dipotso tse telele le e le nngwe ya mofuta wa dipotso tse kgutshwane.
- Maemong ao mohlahlobuwa a nehelaneng ka dikarabo tse pedi, ya pele e fosahetse mme ya bobedi yona e nepahetse, motshwayi a tshwaye karabo ya pele, mme a tlohele e latelang.
- Haeba mopeleto o fosahetse hoo o amang moelelo, motshwayi a fosise karabo e jwalo, empa haeba mopeleto o sa ame moelelo, karabo e jwalo e tshwauwe e nepahetse.
- *Mofuta wa potso tse telele (ya moqoqo):* Ha bolelele ba moqoqo bo le ka tlase (kgutshwane) ho palo ya mantswe e behilweng, motshwayi a se behe kotlo hobane mohlahlobuwa o se a ntse a ipehile ka mosing. Athe haeba moqoqo o le molelele haholo, motshwayi a tshwaye ho feta moedi wa palo ya mantswe a behilweng ka mantswe a 50 (mongolo o ngolwang ka ho takalatsa), mme a se tswela pele ho tshwaya karolo e latelang.
- *Mofuta wa dipotso tse kgutshwane:* Haeba mohlahlobuwa a sa sebedisa matshwao a puo a supang qotso (di-a-bulwa le di-a-kwalwa) moo a lokelang ho qotsa, motshwayi a se behe kotlo.

KAROLO YA A: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA POTSO E TELELE (YA MOQOQO) THOTHOKISONG

<p>RUBURIKI YA HO LEKANYETSA POTSO E TELELE (YA MOQOQO) BAKENG SA HO TSHWAYA THOTHOKISO PUO YA LAPENG MATSHWAO A 10</p>	<p>PUO Sebopeho, tlhophiso ya mehopollo le nehelano e nang le nehelatsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehloholo (potso) ya puo, setaele, sehalo, tseo a di sebedisitseng temeng.</p>	<p>Phihlello e babatsehlang</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sebopeho se na le kgokahano e babatsehlang. - Selekela le qetelo di hlahisitswe ka tsela e babatsehlang. - Dintlha di bopilwe ka bohlae, mme di lebisa tlhahisong ya moelelo o toma, o kgodisang. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di suitsitse, mme di phehisa tlhahisong ya moelelo o kgahlisang ebile o nepahetse. 	<p>E kgabane</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sebopeho sa moqoqo wa hae se hlahisitswe ka bokgabane. - Selekela le qetelo di hlahisitswe ka bokgabane, mme di paka kutlwisiso. - Mehopollo le dintlha di a tsamaela, mme di a hlalohanyeha. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di nepahetse mme di loketse sepheo. - Nehelano e entswe ka bokgabane. 	<p>Phihlello e ntle</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sebopeho sa moqoqo se a utlwisiseha, mme dintlha di behilwe ka tatellano. - Selekela, qetelo le diratswana tse ding di hlophisitswe ka tsela e nang le momahano. - Dintlha di hlahisitswe ka tsela e ntle, mme di a utlwisiseha. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele boholo di hlahella di sebedisitswe ka tsela e nepahetseng. 	<p>Phihlello e mahareng</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ho na le bopaki bo seng bokae ba hore sebopeho sa moqoqo se latetswe ka tshwanelo. - Moqoqo o bontsha tlhophiso e mahareng, mme kgokahano ya ditemana moqoqong ke e mahareng. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di fihlella ditlhoko tsa motheho. - Popo ya diratswana boholo ke e nepahetseng. 	<p>Phihlello e fofo</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sebopeho se bontsha diphoso tsa moralo. - Nehelano ya dintlha ha e utlwahale, mme ha e a hlophiswa ka tsela e etsang tlhalohanyo. - Diphoso tsa tshebediso ya puo di totobetse. Sehalo le setaele di sebediswa ka tsela e fosahetseng, mme ha di a lokela sepheo sa ho ngola mofuta ona wa mosebetsi. - Popo ya diratswana ke e fosahetseng. 	<p>Karolwana feela</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sebopeho ha se a ralwa ka tshwanelo, mme se nyotobetsa moelelo wa seo a lekang ho se bua. - Diphoso tsa tshebediso ya puo le ya setaele di a sitisa, mme e nyotobetsa moelelo ka hohleholhle. - Sehalo le setaele di sebedisitswe ka tsela e fosahetseng, mme ha di a lokela sepheo. - Popo ya diratswana ke e fosahetseng. 	<p>Ha ho phihlello</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ha ho bopaki bo lekaneng bo bontshang hore moqoqo o ngotswe ho ipapisitswe le sebopeho. - Nehelano ha e bontshe hore o utlwisisa potso. - Dintlha di hlahiswa ka tse e fokolang hahalo, mme ditaba tsa hae ha di hlalohanyeha le letho. - Tshebediso ya puo, e a fokola, setaele le sehalo di fosahetse, mme diratswana le kgokahano ha di yo.
<p>DIKAHARE Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), Kutlwahalo le netefatso (tiisetso) ya thothokiso ka mabaka.</p>		<p>Kgato ya 7 80–100%</p>	<p>Kgato ya 6 70–79%</p>	<p>Kgato ya 5 60–69%</p>	<p>Kgato ya 4 50–59%</p>	<p>Kgato ya 3 40–49%</p>	<p>Kgato ya 2 30–39%</p>	<p>Kgato ya 1 0–29%</p>
<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e tebileng ya potso, mme dintlha tsohle di utullutswa ka botlalo le ka boqhetseke. - O arabela potso ka botlalo le ka tsela e babatsehlang. - O hlahisa dintlha tsa hae ka tsela e babatsehlang le ho di tshehetsa ka mehlala e fapaneng e hlahang thothokisong. - O bontsha kutlwisiso e tebileng le e babatsehlang ya sengolwa sa mofuta ona mmoho le sa thothokiso. 	<p>Kgato ya 7 Phihlello e babatsehlang 80–100%</p>	<p>8–10</p>	<p>7–7½</p>	<p>6–6½</p>				

DIKAHARE		Kgato ya 7	Kgato ya 6	Kgato ya 5	Kgato ya 4	Kgato ya 3	Kgato ya 2	Kgato ya 1
<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e tebileng ya potso ka tsela e kgabane, mme dintlha tsohle di utullutswe ka botlalo. - O araba potso ka botlalo le ka tsela e babatsehang. - O nehelana ka dintlha tse utlwalang tsa mefuta e fapaneng, mme o di tshhetsa ka tshwanelo ho hlaha thothokisong. - O bontsha kutlwisiso e babatsehang ya mofuta ona wa sengolwa, esita le ya thothokiso. 	Kgato ya 6 E kgabane 70–79%	7½–8½	7–8	6½–7½	6–7			
<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e tebileng mme o hlalosa potso hantle ka tsela e kgabane. - Dikarabo tsa hae di a utlwalala. - Tse ding tsa dintlha tseo di hlalisitswe di na le moko, leha e se dintlha kaofela tse tsheditsweng ka tshwanelo. - O bontsha kutlwisiso e ntle ya sengolwa le ya thothokiso. 	Kgato ya 5 Phihlelo e ntle 60–69%	7–8	6½–7½	6–7	5½–6½	5–6		
<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e mahareng ya potso leha a sa utulla dintlha tsohle ka botlalo. - Tse ding tsa dintlha di tshhetsa karabo ya hae ka tshwanelo. - Boholo ba tse ding tsa dintlha tsa hae di tsheditswe, leha bopaki e se bo kgodisang hakaalo. - O bontsha kutlwisiso e mahareng ya sengolwa le ya thothokiso. 	Kgato ya 4 Phihlelo e mahareng 50–59%		6–7	5½–6½	5–6	4½–5½	4–5	

<p>- O bontsha boiteko bo seng bokae ba ho araba potso. - O bontsha kutlwisiso e sa tebang hakaalo ya ho araba se botswang. - Dintlha tsa hae ha di kgodise hakaalo, mme tiisetso e a fokofokola ho tswa thothokisong. - O bontsha kutlwisiso e thekethekeselang ya mofuta wa sengolwa le ya thothokiso.</p>	<p>Kgato ya 3 Phihlelo e fofo 40–49%</p>			<p>5–6</p>	<p>4½–5½</p>	<p>4–5</p>	<p>3½–4½</p>	<p>3–4</p>
<p>DIKAHARE</p>		<p>Kgato ya 7</p>	<p>Kgato ya 6</p>	<p>Kgato ya 5</p>	<p>Kgato ya 4</p>	<p>Kgato ya 3</p>	<p>Kgato ya 2</p>	<p>Kgato ya 1</p>
<p>- Kutlwisiso ya hae ya potso e bonahala e fokola haholo. - O tsamaya a phetapheta dintlha, mme ka nako e nngwe o tswile lekoteng. - Dintlha tsa hae ha di bontshe kutlwisiso e tebileng, mme ha di tshhehetswe ho tswa thothokisong. - Kutlwisiso ya hae ya sengolwa le thothokiso ke tse fokolang haholo.</p>	<p>Kgato ya 2 Karolwana feela 30–39%</p>				<p>4–5</p>	<p>3½–4½</p>	<p>3–4</p>	<p>1–3½</p>
<p>- Karabo e bontsha e na le kamano le potso, empa ho thata ho utlwisisa seo a se hlalolang. - Leha karabo tsa hae di na le kamano e itseng le potso, dintlha tsa hae ha di utlwisisesehe. - O etsa boiteko bo fokolang ba ho araba potso, empa dintlha tsa hae di hloka tshhehetso ho tswa thothokisong. - Kutlwisiso ya hae ke e fokolang haholo ya sengolwa mmoho le ya thothokiso.</p>	<p>Kgato ya 1 Ha ho phihlelo 0–29%</p>					<p>3–4</p>	<p>1–3½</p>	<p>0–3</p>

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO**POTSO YA 1: Mahlomola a Afrika – T Leballo****DITAELO HO BATSHWAYI:**

Motshwayi a bale nehelano ya mohlahlobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo. Moqoqo o lokela ho arabela potso e itshetlehileng thothokisong e hlahisitsweng. Motshwayi a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona

Dikahare

Kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatsheko ya ditaba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka (a itshetlehileng thothokisong e botsitsweng). Bakeng sa dikahare motshwayi a tadime dintlha tse latelang nehelanong ya mohlahlobuwa (ela hloko hore dintlha di ke ke tsa behwa ka tatellano e hlahellang mona):

Dintlha tsa bonono tse fumanwang mona ke tse:

- Thothokiso ena ke ya mofuta wa **tlhaloso**. Sethothokisi se beha ditaba tsa thothokiso ka tsela eo se bopelang mmadi setshwawntsho sa seo se buang ka sona.
- Molathothokisong wa 7 re fumana **tshwantshiso/sereello/ serehello/ thehello** – '*Afrika ke Mmadithofa ya tswele le moleketla*'. Ka hona sethothokisi se beha Afrika le mmadithofa maemong a lekanang le ho tlotleha.
- Melathothokisong ya 3, 7, 9, 11, 12 le 16 re fumana **kgonyetso** – *nthwana, tswele, poho, tsweleng, fubeng le hlabula*. Kgonyetso ena e fa mantswae ao sefutho.
- Melathothokisong ya 17 le 18 re fumana **lebotsi**. Sethothokisi se a ipotsisa, se etsa eka ha se tsebe karabo/ se a imakatsa.
- Re fumana **phetapheto ya sebopelo/phetapopeho** melathothokisong ena: 9 le 10, 17 le 18. Sena se etsetswa ho bopa sebopelo se tshwanang le ho fana ka kगतello.
- Melathothokisong ya 17 le 18 re boela re fumana **anastrofi/ tatellano e sa tlwaelehang ya mantswae**. Hona ho fana ka sefutho kapa kगतello mantsweng ao: *Ba hao bomadimabe .../ Wa hao molato ...*
- **Phetapheto e tsepameng ya mantswae** re e fumana melathothokisong ena: 1 le 2, 'utlwang' 9 le 10 'O tswetse' ho hokahanya melathothokiso eo.

- **Tshebediso ya Puo**

Sebopelo, tlhophiso ya mehopolo le nehelano e nang le neheletsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehalo tse sebedisitsweng ka nepo temeng.

Mohlahlobuwa a abelwe matshwao tjena bakeng sa puo:

Motshwayi a bale karabo kaofela, mme a bontshe ka letshwao (√) dintlheng/karabong yohle, mme moo mohlahlobuwa a fositseng teng motshwayi a bontshe ka letshwao (X)

Ho elwe hloko hore nehelano e lokela ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo, mme sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo.

Le ha nehelano e radilwe ka tsela ena, moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano.

Ha motshwayi a se a badile nehelano ya mohlahlobuwa, a abele mohlahlobuwa matshwao. Matshwao a ajwa ka ho sebedisa ruburiki e leqepheng le latelang. Tekanyetso e etswa ka ho beha kapa ho bekga mosebetsi (nehelano) wa mohlahlobuwa kगतong e itseng (ho tloha ho Kgato ya 1 ho isa ho Kgato ya 7) ruburiking. Kgato e nngwe le e nngwe e na le tlhaloso, mme tlhaloso e itshetlehle makgetheng ana a mabedi e leng, **dikahare** le **tshebediso ya puo**. Motshwayi a ele hloko hore kgato eo a e kgethileng ha a lekanyetsa, tlhaloso ya yona e lokela ho tsamaelana le mosebetsi (ditaba) wa mohlahlobuwa ya lekanyetswang. Matshwao a bontshitswe qetellong ya kgato e nngwe le e nngwe.

Qetellong ha motshwayi a se a nehelana ka matshwao a sebedise tataiso ena e latelang:

Dikgutsufatso

Dik= Dikahare

P = Tshebediso ya puo

Kg = Kgato

Sekala sa tekanyetso

Dik : Kg _____
P: Kg _____ } Matshwao =

KAPA

POTSO YA 2: Setsokotsane – PM Ramathe

2.1	Ke thothokiso ya tokodiso. √	(1)
2.2	Ke melathothokiso 11 le 12
Tsokotsane sa diboko le menyepetsi bathong
Tsokotsane sa dillo le mahlomola diphoofolong √√	(2)
2.3	Mothofatso√	(1)
2.4	makodikotwana √	(1)
2.5	Phetapheto e tsepameng ya mantswe.√	(1)
2.6	Ke hlaahlela/lehokela/neeletsano/neheletsano/phetapheto ya mantswe ho tloha tsohong le letona ho ya ho le letshehadi/phetapheto e tshekaletseng. √	(1)
2.7	Tshwantshiso/thehello/serehello/sereello.√	(1)
2.8	Thothokiso e bua ka setsokotsane se bakang bodutu maphelong a batho ka ho tlisa diboko le mahlomola. √√	(2)

[10]

KAPA

POTSO YA 3: Boshodu – PM Ramathe

- 3.1 Sonete ✓ (1)
- 3.2 E na le melathothokiso e leshome le metso e mene. E arotswe ka melarobedi le melatshela . Mela e robedi ya pele e fupara moelelo o itseng, ha e tshelatseng e latelang e hanyetsa moelelo oo.(Ke mofuta wa sonete ya Setadiana) ✓✓ (2)
- (Tshwaya dikarabo tse pedi feela tsa mohlahlobuwa)
- 3.3 Phetapheto ya mohopolo kapa moelelo/poeletsomodumo ✓ (1)
- 3.4 Tshwantshanyo/papiso ✓ (1)
- 3.5 Sethothokisi se bua ka boshodu empa e le ditakatso tsa motho, ebile a di sebedisa ka mokgwa oo a ratang kateng, di qetelle di mo kenya tsietsing ya ho lakatsa tsa batho, tseo e reng le ha a di fumane a sale a tshwere phupe ka lefe ka ha ha bo mo tswela molemo. ✓✓ (2)
- 3.6 Abbaabba ✓ (1)
- 3.7 Sethothokiso se itelela ka baka la hore se ile sa itahlela ka setotswana ditabeng tsa ho utswa, mme kajeno se iphumana se le mathateng ka baka la boshodu boo. (2)
- [10]**

KAPA**POTSO YA 4: Kodiamalla lebitsong la Sello Phokojwe Kobontsho (1941–1992) – RN Phume**

- 4.1 Ke kodiamalla ✓ (1)
- 4.2 Sethothokisi se bontsha ho makala/imakatsa/ho bontsha tletlebo kapa pelaelo/se hlalosa se botsitsweng moleng o hlahlamang ono ✓✓ (2)
- (Tshwaya e le nngwe feela)
- 4.3 Ke mojalefa, o setse Tlhakaneng. ✓ (1)
- 4.4 4.4.1 Ke molathothokiso wa 7 le 8 ✓
Ke molathothokiso wa 10 le 11
- 4.4.2 Melathothokiso ya 14 le 15✓
- 4.4.3 Melathothokiso ya 1, 3, 16 kapa Banna ka basadi ba tswa ba patisane/Ekaba ho etsahetseng/ Sello o kgonne, o sebeditse dikgomo. ✓ (3)

- 4.5 Melathothokiso ya 14 le 15 e hlalosa hore Sello o hlokahetse, mme e amana le wa 16 ka ho bontsha hore le ha a hlokahetse jwalo o sebeditse. √√√

(3)
[10]

MMOHO LE

POTSO YA 5: Nkabele mmeseletso – J Mokoena

DITAELO HO BATSHWAYI:

Motshwayi a bale nehelano ya mohlahlobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo. Moqoqo o lokela ho arabela potso e itshetlehleng thothokisong e hlahisitsweng. Motshwayi a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona.

- **Dikahare**

Kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatsheko ya ditaba (sehlooho), kutlwahalo le netefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka (a itshetlehleng thothokisong e potsong). Bakeng sa dikahare motshwayi a tadime dintlha tse latelang nehelanong ya mohlahlobuwa (ela hloko hore dintlha di ke ke tsa behwa ka tatellano e hlahellang mona):

Dintlha tsa bonono tse fumanwang mona ke tsena:

- Thothokiso ena ke ya **tokodiso**.

Molathothokisong wa 1, 7, 9 le 14 re fumana **kgonyetso** [hlabula/lehlabula, kabelo/dikabelo, tseleng/ditseleng le tselana/ditselana. Kgonyetso yona e sebedisetswa ho eketsa sefutho/lebatama la lentswe le ho fokotsa bolelele ba dinoko tsa mantswa. Le ho potlakisa morethetho wa thothokiso.

- Molathothokisong wa 2 , re fumana **tlohelo** 'tsa lona di totisitse thabo le nyakallo', mme yona e sebedisetswa ho eketsa sefutho/lebatama la lentswe le ho baballa ho tshebediso ya mantswa le ho potlakisa morethetho.

- Molathothokisong wa 10 re fumana **lekgotsi**. Molemo wa lona ke ho bontsha ho makala le ho tshoha.

- Melathothokisong ya 1 le 5 [hlabula/mariha] le 3 [barui/mafutsana] re fumana

- **kganyetsano/tatolano**. Hona ho hlakisa phapanyetsano ya mehopolo/maikutlo.

- Melathothokisong e latelang re fumana **sejura/kgefutsohare/molakgefutso**: 4, 5, 6, 7, 9,10 le 12,. Molemo wa yona ke:

- o ho lekalekanya moelelo wa mantswa a tlang pele le a tlang ka mora kgefutsohare eo.
- o ho fokotsa bolelele ba molathothokiso.
- o ho katla/kgina morethetho wa thothokiso k.h.r ho etsa hore morethetho wa thothokiso o be lenama

- Melathothokisong ya 5 le 8 re fumana **lebotsi**. Mona sethokisi se botsa potso eo se seng se ntse se tseba karabo ya yona. Hona se ho etsa ka sepheo sa ho imakatsa kapa hona ho phoqa.

- **Phetapheto ya moelelo** re e fumanwa melathothokisong ya 2 [thabo/nyakallo], 8 le 9 [melathothokiso eo ka bobedi e phetapheta moelelo, esita le mantswa a latelang: metsi/manyabolo], 12 le 13 [mpolelleng/kumela]. Hona ho sebedisetswa ho sidilella mohopolo/ho hatella/toboketsa se bolelwang.

- **Phetapheto ya mantswe e tshekalletseng** re e fumana melathothokisong ya 13 le 14 [nna/nna]. Hona ho sidilella seo ho buuwang ka sona.

Anastrofi/tatellano e sa tlwaelehang ya mantswe re e fumana melathothokisong ena: 4, 11, 12 le 13. , ho matlafatsa se bolelwang.

- **Mothofatso** re e fumana melathothokisong ya 8, 9 le 10. Hona ke sekapuo se sebedisitsweng ho natefisa puo le ho mothofatsa seo ho buuwang ka sona se be maemong a botho.

- **Tshebediso ya Puo**

Sebopeho, tlhophiso ya mehopolo le nehelano e nang le neheletsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehalo tse sebedisitsweng ka nepo temeng.

Mohlahlobuwa a abelwe matshwao tjena bakeng sa puo:

Motshwayi a bale karabo kaofela, mme a bontshe ka letshwao (√) dintlheng/karabong yohle, mme moo mohlahlobuwa a fositseng teng motshwayi a bontshe ka letshwao (X)

Ho elwe hloko hore nehelano e lokela ho hlaliswa sebopehong sa moqoqo, mme sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya ho re ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Le ha nehelano e radilwe ka tsela ena, moqoqo o tlameha ho hlaliswa ka tsela e supang kgokahano.

Ha motshwayi a se a badile nehelano ya mohlahlobuwa, a abele mohlahlobuwa matshwao. Matshwao a ajwa ka ho lekanyetsa nehelano ya mohlahlobuwa. Motshwayi o lokela ho sebedisa ruburiki e leqephele le latelang bakeng sa ho aba matshwao. Tekanyetso e etswa ka ho beha kapa ho bekga mosebetsi (nehelano) wa mohlahlobuwa ka ho o beha kgatong e itseng (ho tloha ho Kgato ya 1 ho isa ho Kgato ya 7) ruburiking. Kgato e nngwe le e nngwe e na le tlhaloso, mme tlhaloso e itshetlehile makgetheng ana a mabedi e leng, **dikahare** le **tshebediso ya puo**. Motshwayi a ele hloko hore kgato eo a e kgethileng ha a lekanyetsa, tlhaloso ya yona e lokela ho tsamaelana le mosebetsi (ditaba) wa mohlahlobuwa ya lekanyetswang. Matshwao a bontshitswe qetellong ya kgato e nngwe le e nngwe.

[10]

KAPA

POTSO YA 6: Nkabele mmeseletso – J Mokoena

6.1	Molathothokiso wa 3	√	(1)
6.2	Barui le bafutsana	√	(1)
6.3	6.3.1	Hlabula /tselana/kabelo	√ (1)
	6.3.2	tša lona di (mola 2)	(1)
	6.3.3	Mola wa 10 [Sehou sa lona le habile kae, manyabolo!]	√ (1)
6.4	Sethothokisi se bontsha thabo ya sona nakong ya hlabula hobane batho bohle ho kenyeletswa le mafutsana, ba phela ha monate	√√	(2)
6.5	Mothofatso	√√	(2)
6.6	Sejura/kgefutsohare/molakgefutso	√	(1)

[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B LE YA C: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA POTSO E TELELE (YA MOQOQO) PADING LE TERAMENG – MATSHWAO A 25

(Ela hloko hore matshwao ha a tshwane pakeng tsa dikahare le a sebopeho le tshebediso ya puo)

DIKGATO LE KABO YA MATSHWAO		DIKAHARE: Matshwao a 15		SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO: Matshwao a 10
		Kutlwisiso ya potso. Botebo ba tshakatsheko ya taba (sehlooho), Kutlwisiso le netefatso (tiisetso) ya nthakemo ka mabaka a hlahang sengolweng.		Sebopeho, tlhophiso ya mehopolole le nehelano e nang le neheletsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho (potso) mmoho le puo, setaele le sehalo tse sebedisitsweng temeng.
Kgato ya 7 80–100%	Phihlelo e babatsehang Matshwao a: 12–15	<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e tebileng ya potso, mme dintlha tsohle di utullutswa ka botlalo le ka boqhetsheke. - O arabela potso ka botlalo le ka tsela e babatsehang. - O hlalisa dintlha tsa hae ka tsela e babatsehang le ho di tshahetsa ka mehlala e fapaneng e hlahang sengolweng. - O bontsha kutlwisiso e tebileng le e babatsehang ya mofuta ona wa sengolwa. 	Phihlelo e babatsehang Matshwao a: 8–10	<ul style="list-style-type: none"> - Sebopeho se na le kgokahano e babatsehang. - Selekela le qetelo di hlalishitswe ka tsela e babatsehang. - Dintlha di bopilwe ka bohale, mme di lebisana tlhahisong ya moelelo o toma, o kgodisang. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di sutisitse, mme di phehisa tlhahisong ya moelelo o kgahlisang e bileng o nepahetse.
Kgato ya 6 70–79%	Phihlelo e kgabane Matshwao a: 11	<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e tebileng ya potso ka tsela e kgabane, mme dintlha tsohle di utullutswa ka botlalo. - O araba potso ka botlalo le ka tsela e babatsehang. - O nehelana ka dintlha tse utlwalahalang tsa mofuta e fapaneng, mme o di tshahetsa ka tshwanele ho hlahang sengolweng. - O bontsha kutlwisiso e babatsehang ya mofuta ona wa sengolwa. 	Phihlelo e kgabane Matshwao a: 07	<ul style="list-style-type: none"> - Sebopeho sa moqoqo wa hae hlalishitswe ka bokgabane. - Selekela le qetelo di hlalishitswe ka bokgabane, mme di paka kutlwisiso. - Mehopolole le dintlha di a tsamaela, mme di a hlalohanyeha. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di di nepahetse mme di loketse sepheo. - Nehelano e entswe ka bokgabane.
Kgato ya 5 60–69%	Phihlelo e ntle Matshwao a: 9–10	<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e tebileng mme o hlalosa potso hantle ka tsela e kgabane. - Dikarabo tsa hae di a utlwalahala. - Tse ding tsa dintlha tseo di hlalishitseng di na le moko, leha e se dintlha kaofela tse tshahetsang ka tshwanele. - O bontsha kutlwisiso e ntle ya mofuta ona wa sengolwa. 	Phihlelo e ntle Matshwao a: 06	<ul style="list-style-type: none"> - Sebopeho sa moqoqo se a utlwalahala, mme dintlha behilwe ka tatellano. - Selekela, qetelo le diratswana tse ding di hlalishitswe ka tsela e nang le momahano. - Dintlha di hlalishitswe ka tsela e ntle, mme di a utlwalahala. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele boholo di hlalishitswe ka tsela e nepahetseng.
Kgato ya 4 50–59%	Phihlelo e mahareng Matshwao a: 8	<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e mahareng ya potso leha a sa utulla dintlha tsohle ka botlalo. - Tse ding tsa dintlha di tshahetsa karabo ya hae ka tshwanele. - Boholo ba tse ding tsa dintlha tsa hae di tshahetswe, leha bopaki e se bo kgodisang hakaalo. - O bontsha kutlwisiso e mahareng ya mofuta ona wa sengolwa. 	Phihlelo e mahareng Matshwao a: 05	<ul style="list-style-type: none"> - Ho na le bopaki bo seng bokae ba hore sebopeho sa moqoqo se latetswe ka tshwanele. - Moqoqo o bontsha tlhophiso e mahareng, mme kgokahano ya ditimana moqoqong ke e mahareng. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di fihlella ditlhoko tsa motheho. - Popo ya diratswana boholo ke e nepahetseng.
Kgato ya 3 40–49%	Phihlelo e fofo Matshwao a: 6–7	<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha boitekoko bo seng bokae ba ho araba potso. - O bontsha kutlwisiso e sa tebang hakaalo ya ho araba se botswang. - Dintlha tsa hae ha di kgodise hakaalo, mme tiisetso ke e fokofokolang ho tswa sengolweng. - O bontsha kutlwisiso e thekethekeselang ya mofuta ona wa sengolwa. 	Phihlelo e fofo Matshwao a: 04	<ul style="list-style-type: none"> - Sebopeho se bontsha diposho tsa moralo. - Nehelano ya dintlha ha e utlwalahale, mme ha e a hlalishitswe ka tsela e etsang tlhalohanyo. - Diposho tsa tshebediso ya puo di totobetse. Sehalo le setaele di sebediswe ka tsela e fosahetseng, mme ha di a lokela sepheo sa ho ngola mofuta ona wa mosebetsi. - Popeho ya diratswana ke e fosahetseng.

Kgato ya 2 30–39%	Phihlelo e karolwana feela Matshwao a: 5	<ul style="list-style-type: none"> - Kutlwisiso ya hae ya potso e bonahala e fokola haholo. - O tsamaya a phetapheta dintlha, mme ka nako e nngwe o tswile lekoteng. - Dintlha tsa hae ha di bontshe kutlwisiso e tebileng, mme ha di tshhehetswe ho tswa sengolweng. - Kutlwisiso ya hae ya sengolwa ke e fokolang haholo. 	Phihlelo e karolwana feela Matshwao a: 03	<ul style="list-style-type: none"> - Sebopeho ha se a ralwa ka tshwanelo, mme se nyotobetsa moelelo wa seo a lekang ho se bua. - Diphoso tsa tshbediso ya puo le ya setaele di a sitisa, mme nyotobetsa moelelo ka hohleholhle. - Sehalo le setaele di sebedisitswe ka tsela e fosahetseng, mme ha di a lokela sepheo. - Popo ya diratswana ke e fosahetseng.
Kgato ya 1 0–29%	Ha ho phihlelo. Matshwao a: 0–5	<ul style="list-style-type: none"> - Karabo e bontsha e na le kamano le potso, empa ho thata ho utlwisisa seo a se hlalolang. - Leha karabo tsa hae di na le kamano e itseng le potso, dintlha tsa hae ha di utlwisehe. - O etsa boiteko bo fokolang ba ho araba potso, empa dintlha tsa hae di hloka tshhehetswe ho tswa sengolweng. - Kutlwisiso ya hae ya mofuta ona wa sengolwa ke e fokolang haholo. 	Ha ho phihlelo. Matshwao a: 0–2	<ul style="list-style-type: none"> - Ha ho bopaki bo lekaneng bo bontshang hore moqoqo o ngotswe ho ipapisitswe le sebopeho. - Nehelano ha e bontshe hore o utlwisisa potso. - Dintlha di halahiswa ka tsela e fokolang haholo, mme ditaba tsa hae ha di hlalohanyehe le letho. - Tshbediso ya puo, e a fokola, setaele le sehalo di fosahetse, mme diratswana le kgokahano ha di yo.

Matshwao a ka sebediswang bakeng sa ho tshwaya:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	15	Dik. =
Sebopeho le Puo	10	S/P =
Matshwao ohle	25	

KAROLO YA B: PADI/NOBELE**POTSO YA 7: *BOTSANG LEBITLA* – KPD Maphalla****Selelekela**

Botsang Lebitla ke padi e buang haholoholo ka Tsietsi, mme re mo nka e le mophetwa wa sehlooho. O rehilwe lebitso lena ke ba ha Kotsi ka mora lefu la batswadi ba hae mmoho le bana babo kotsing ya koloi. Potso yona e re qosa ho qoqa ka tikoloho le nako tseo diketsahalo tsa pale ena di etsahalang ka yona.

Tikoloho le nako

Diketsahalo tsa padi, *Botsang Lebitla*, di etsahala tikolohong ya metse ya ditropong le mahaeng. Nako boholo mona e supa hore ke nako ya sekwalejwale. Qalehong feela re tsebiswa titjhere Molakolako ya tseleng e yang Thekong le ba lelapa la hae. Tseleng moo ba se ba fumana kotsi ya koloi mme ba hloka hla kaofela ha pholoha lesea le kgwedi di tharo feela.

Lepato la bona le ne le tshwaretse setediamong. Bafu bao ba kentswe ka makaseng, mme a entse mokoloko setediamong moo. Ho kgobokane ditiletile tsa batho tse tswang ka makgalo ohle lepatong lena. Tsena di totobatsa hore ke metseng ya ditropono, le nako ke ya mehleng ya sekwalejwale.

Lejwe la sehopotso le Sekgutlong la batswadi le bana babo Tsietsi le ne le le letsho, molaetsa o ngotswe ka mongolo o mosweu mme le ne le pheta nalane ya tse etsahetseng. Le lona ke bopaki ba hore tikoloho ke ya ditropong le ya setjhaba se seng se tswetse pele.

Tsietsi, ngwana wa Molakolako ya siilweng ke ba habo a e na le kgwedi tse tharo, o batlelwa mohlokomedi ya salang le yena. Hona ho totobatsa kgahlamelo ya mehleng ya kajeno, ka ha batswadi ba kajeno ba se ba sebetsa ba le babedi.

Ha Tsietsi a se a hodile re boela re bona dipalangwang tsa sekwalejwale le tsa tikoloho ya ditropong. Mohlala, Tsietsi o boela a kganna koloi ya thepa ha Ramatlotlo. Makgaola le yena o kganna koloi e tsamaisang thepa tikolohong eo ya mabenkele. Tsietsi o ya lepatong la nkgono Mantsoteng a palame selailai sa koloi eo a e kadingweng ke Ramatlotlo.

Tikoloho ena eo Tsietsi a phelang ho yona e tletse bonokwane le bokebekwa. Bokebekwa bo se bo tswetse pele, bo bile bo akga maqulwana a kenyeletsang le basadi, boMohanuwa. Batho ba amohuwa tsa bona ka mahahapa, ba tshwaretse dithunya. Le mapolesa a jalajaduwe hohle ho kgwasolla dinokwane. Tsietsi le yena o hahlamelwa ke tikoloho ena, hoo le yena a nkang mokgwa ona wa ho sebedisa dithunya ho itshireletsa. Hona ho mo fetola senokwane se batlwang ke mapolesa. Ereka ke tikoloho ya ditropong le ya nako ya sekwalejwale, setshwantsho sa Tsietsi se hlahiswa thelevisheneng hore setjhaba se fadimehele bonokwane ba hae.

Tsietsi o thunngwa ke mapolesa, mme o ya sepetlele. Yena le Tseleng ha ba thoba sepetlele ba kena tropong, ba ya hoteleng. Tsena di ntse di tiisa taba ya tikoloho ya ditropong.

Le ha ho le jwalo, tse ding tsa diketsahalo tsa tshwantshiso ena di etsahala mahaeng. Hona re ho bona ha Tsietsi le Tseleng ba fumana botshabelo mahaeng kwana ha monnamoholo Ramabanta. Ba bile ba fumana thuso e nngwe hape ha ba fuwa tjako ha Maema, eo a bileng a ba neha mohlongwafatshe.

Ngwana Tsietsi le Tseleng o hlahela mahaeng, moo a phethisetswang meetlo e etsetswang bana ha ba hlahile. Tsietsi o ile a sararwa e le sesupo sa ho re o fumane ngwana moshanyana. Tsena ha re di bone tikolohong ya ditoropong. Ntwa ya hae le lemulwana la Mohanuwa e lwanetswe kgohlong, moo Tseleng a hlokahallang le ho patelwa teng.

[Motshwayi a badisise karabo ya mohlalobuwa kaofela ho batla dintlha tse tsamaelanang le tse hlahisitsweng mona]

[25]

KAPA

POTSO YA 8: *BOTSANG LEBITLA* – KPD Maphalla

- 8.1 Tsietsi o ne a tswa lebitleng la batswadi ba hae le bana babo le Sekgutlong/ O ne a se a bile a tswa kwetliswa lebothong la sesole. ✓
(Tshwaya e le nngwe) (1)
- 8.2 O ne a batla ho fumana karabo ya hore ebe yena ke ngwana wa mang le hore ebe ho etsahetseng ka batswadi ba hae/O ile a kwetelwa ke masole mme lebothong moo o ile a ikwetlisetsa ho ba le matla. ✓
(Tshwaya e le nngwe) (1)
- 8.3 Nkgono Mmantsoteng ✓ (1)
- 8.4 Le ne le le Sekgutlong. ✓ (1)
- 8.5 Tsietsi o ne a utlwisitswe bohloko ke ho phediswa ka thata le ka ho jellwa tsa habo ka bomenemene ke ba ha Kotsi. ✓✓ (2)
- 8.6 Ba ha Kotsi ba ile ba ja mafa a Tsietsi ao a neng a a sietswe ke ntatae ka kgopolo ya hore Tsietsi ha a no tseba ka taba ena, empa ka bomadimabe Tsietsi o ile a e tseba taba ena mme a kgutla a se a jele masooko ho tla batla tseo e leng tsa hae. ✓✓ (2)
- 8.7 Diketsahalo tsa padi di bonahala e le tsa mehleng ya kajeno ka ha ke moo le mabitla a se a behwa majwe e le sehopotso sa bafu ba seng ba re siile lefatsheng. Tlwaelo ena e ne e le siyo mehleng ya bohoholo/Mokgwa oo lebitla labo Tsietsi le entsweng ka wona, la ngolwa mabitso a bafu le molaetsa o ho lona, o supa hore mehla ke ya kajeno. ✓✓ (2)
- 8.8 Ke kgohlano e ka ntle, e amang mophetwa le ba bang. ✓✓ Kgohlano ena e pakeng tsa Tsietsi le Kotsi. ✓ (Kapa kgohlano efe kapa efe ya ka ntle, e fumanwang paleng ena.) (3)
- 8.9 Kamora hore Tsietsi a etele lebitla la batswadi le bana babo, o kgutlile a tletse moya wa ntwala le boiphetsetso. ✓✓ (2)

- 8.10 Tsietsi o amohetswe ke Kotsi. √ (1)
- 8.11 C/Lefa le siilweng a ntatae Tsietsi mohlang a neng a hlokahala √ (1)
- 8.12 Kotsi ya pele ke ho fetola Tsietsi lebitso e le hore a tle a se tseke tsa habo; ya bobedi ke ho mo lwantsha ka tshepe ha a tlameha ho araba dipotso tsa hae. Hape o jele ditjhelete tsa habo Tsietsi a sa mo fe letho. Kotsi o hlokahala kotsing ya koloi. √√
(Tshwaya e le nngwe feela) (2)
- 8.13 O na le mamello (O mamella kgodiso e thata ya ha Kotsi)
O lerato (O le bontsha ho nkgono Mantsoteng ka ho ya lepatong la hae)
O sebetsa ka thata (Ha a tswa sekolong o ya mosebetsing).
O leqoophe (O tsekella ho fumana dikarabo tseo ho thweng a ka di fumana lebitleng).
O masene (O phelephanyetsa mapolesa le batho ka makgetlo)
O tletse boiphetetso (O tsekella ho bolaya babolai ba Tseleng).
Ha isaisa o ba kgopo (O hana ho tshwarela Mohanuwa). √√
(Tshwaya ntlha e le nngwe e tsheheditsweng) (2)
- 8.14 O tseka dintho tsa hae ka mahahapa/O na le tsela ya hae ya ho phethisa toka/Ha a na buka ya boitsebiso e mo pakang hore ke wa ha Molakolako/Ha a latele metjha e molaong ya ho tseka seo e leng sa hae. O inkela molao matsohong. √√
(Tshwaya e le nngwe) (2)
- 8.15 Ee, ho molemo. Hona ho ka tshireletsa ngwana ditabeng tse mahlonoko/mahlomola tseo a e so ka a lokela hore a di tsebe.

Kapa

Tjhe, ha ho molemo. Ngwana o lokela ho tsebiswa ditaba e le ho re a hle a amohele maemo a hae ka nako. √√

(2)
[25]

KAPA

POTSO YA 9: *DIEPOLLO* – T Seema

Selelekela

Phanyeho/tiehiso/tebello/tshwarello/teketliso e thusa ho akofisa thahasello ya mmadi ya ho ka fihla sehlohlolong sa ditaba. Malebaleba a sebediswang ke mongodi a ho diehisa tharollo ya qaka le ho re mmadi a nne a be lefifing ka se tla qetella se etsahetse, e bitswa tshwarello/tebello/teketliso/phanyeho/tiehiso

Phanyeho/Tiehiso/Tebello/Tshwarello/Teketliso

Pading ena di ngata haholo diketsahalo tse re fanyehang, tseo tse ding tsa tsona di sa rarolleheng hohang.

Taba eo re ipotsang yona ke ya ho re ebe mme wa Diepollo o ile a dumela jwang ho siya ngwanae habo nakong eo a neng a qeta ho mmeleha. Taba ya ho re ke hobaneng batswadi ba Diepollo ba sa kang ba ikgathatsa ka ho nna ba hlahela Diepollo kwana ha malomae ha e hlake. Re le babadi re sala re makaditswe ke taba ena kaha re tseba hore ha ho bonolo hore motho a siye ngwana hae wa lesea le batho ba bang. E nngwe taba e re makatsang ke ya ho re ho tla jwang ho re Diepollo a be a hole hakaana a sa tsebe mmae ya mo tswalang. Mongodi o re siile a re fanyehile feela dintlheng tseo.

Diepollo o tshwanetse ho re a nyalwe e le hore malomae a tle a fumane dikgomo tseo tsa bohadi tse ileng tsa salla morao ha ho ne ho nyalwa Mmadiepollo. Ha Diepollo a se a utlwetse taba tsena, o a thoba lapeng ha malomae. Tebello ke ho re malome o tla batla ho fumana mohlala wa ho re ebe o ile kae feela seo ha se etsahale

Diepollo o nka qeto ya ho tsohana le batswadi ba hae. Tseleng o kopana le nkgono eo a sa mo tsebeng, mme o se a tsamaya le yena. Ho bonahala eka ho na le kamano pakeng tsa nkgono enwa le Diepollo, feela babadi ha ba fumane ka ho otloloha hore kamano eo ke ya mofuta ofe. Re se re inahanela re le babadi hore kamano yona e teng hobane ha Diepollo a ne a re o a thoba ka mora 'Sebonwang se bona ke bohle', Diepollo o ile a tshoha le ho makala ha a utlwa Nkgono a se a mmita ka lebitso la hae la nnete, athe ha a so ka a mmotsa lona. Le ha Diepollo a tsamaya, nkgono o mo fa dinthonyana tseo e leng sesupo sa ho re taba e teng e kgolo eo a e tsebang empa ha a e bolelle motho.

Ha Diepollo a fumana rangwanae Leemisa Lehlwenya, babadi ba lebella hore Leeemisa o tla qhaqhollala Diepollo ka ho otloloha hore na mmae yena o hokae, empa ha a mo hlalose lebaka le tsamaisitseng mmae. Ha Diepollo a boela ha malomae ke hona a fumanang hore mmae o tsamaisitswe ke hobane a ne a sa batle ho kenelwa ke Leemisa, rangwana Diepollo. O boela a qala fatshe ho phaolaka a batlana le mmae.

Ha Diepollo a ya ho kwakwariri ya ngaka ho nkgella hore mmae o ho lefe, babadi ba boela ba lebella ka thahasello e kgolo hore Diepollo mathata a hae a ho phaolaka a tla rarolleha. Hona ha ho etsahale ka ha ngakanantshonyana ha e hlalose ditaba ka ho otloloha. Ha Diepollo a latela kganyanyana e mo isang Ha Rammulotsi (Viljoenskroon) re tshepa hore jwale ditaba tsa hae di tla rarolloha. O fihlela bathong bao ho thweng ke bana babo. Taba e nngwe e tshopodi haholo ke ya ho re le bona bana bana babo ba tseba feela hore Matshediso o qetella a rehwa lebitso lena hobane mmae a ne a re o tshedisehile kaha moradi wa hae e moholo o ile a qobellwa ho mo siya ha kgaitsemi ya hae. Qaka e kgolo ke hore ba itse ha ba tsebe lebitso la ngwan eo wabo bona Taba e nngwe eo babadi ba salang ba leketla mabapi le yona, ke ya ho re Diepollo ha a se a nyetswe ke Zeblon Ramokgopa, Zeblon o a nyamela mme ha ho be le mokgwathatsanyana feela wa ho re o hokae. Le mohla a neng a mo tshwantshisitse, o se a wela hodima dintho tsa batho ha a leka ho mathela ho yena mme sena se etsa hore babadi ba lakatse ho tseba hore ebe motho eo e ne e feela e se Zeblon kapa e ne e se yena na.

[25]

KAPA

POTSO YA 10: DIEPOLLO – T Seema

- 10.1 Diepollo. O ne a tlo laola hore ebe mmae le monnae ba hokae. √√ (2)
- 10.2 Jwalo ka motho e mong le e mong, o ne a batla ho tseba moo a hlahang teng, a na le tjantjello ya ho tseba batswadi ba hae le bana babo ebang ba le teng √√ (2)
- 10.3 Ka hara mokgoro ona wa hae o ne o tla re o kene sehlaheng sa masianoke Ho kopakopane feela ... √ (Tshwaya e le nngwe feela) (1)
- 10.4 Diepollo o ne a utlwile setumo sa ngaka ena a bile a utlwetse ka taba ya ho re makgerengwa o kile a thusa mosadi ya neng a behile ketlele. √√ (2)
- 10.5 E! √ hobane makgerengwa o mo thusitse ka ho mo neha mohlalanyana wa hore mmae le bana babo a ka ba fumana motseng wa Rammolutsi √ (2)
- 10.6 Makgerengwa o hlalositse hore ditaola di mmontsha motho wa mosadi ya seng a hodile mme o mmona a potapotilwe ke barwetsana ba babedi motseng wa Rammolutsi (Viljoenskroon). A boela a re o bona motho wa ntate ya robetseng fatshe a shebile bophirima. Seo a neng a se bona ke ho re monna eo o Sakhile (Standerton) feela o ne a sa kgone ho bona hore ebe motho eo o shwele kapa o a phela na. √√ (2)
- 10.7 Dikengkeng, eo e neng e le motswalle wa hae e moholo, o ne a ile a mo tjhesa sepoleseng ka taba ya ho fetola lenane la bakudi kgale kwana mme mapolesa a ne a mo latetse ho ya moo a ileng, mme a fihla a mo tshwara moo √√ (2)
- 10.8 E, ke ne ke tla tswa tjaro ya mabona ke ilo ba batla hobane ha ho ngwana ya sa rateng ho tseba bao e leng batswadi ba hae ba sebele.

Kapa

- Tjhe, Ke ne sa tlo itena ka ho batlana le batho ba sa kang ba bontsha lerato ho nna ke sa le ngwana. √√ (2)
- 10.9 Diepollo o ne a kopilwe ke ntate Ramokgopa (ratsalae) ho tla dula le bona mme ratsalae a ba a mmuella le ngaka ya lekgowa hore a mo nehe mosebetsi sepetlele sa Pretoria Academy. √√ (2)
- 10.10 O ne a ile a rupellwa ho ba mooki a ba a fumana mangolo a bopaki. √√ (2)
- 10.11 O ile a ya dula Marabastad hobane matsalae o ne a sa mo rate mme a tletleba ka sena le sane √ (2)
- 10.12 Ke motho ya nang le botho le lerato la nnete ngwetsing ya hae le ha a sa ka a ba le lehlohonolo la ho bona mora wa hae le ngwetsi ena ya hae ba phela mmoho ha monate (2)

- 10.13 O tlohile ha malomae ha a ne a utlwela hore o tlo nyadiswa a sa tsebe
A fihla kerekeng a sibolla hore Mothofeela, eo e leng monnamoholo ya tlang
ho mo shobedisa o teng
Nkgono Motsokapere o mo file dintho tse itseng tse neng di mo hlalosa hore
ho tlike jwang a sale ha malomae
A kopana le rangwanae Leemisa Lehlwenya ka beseng
A kopana le ausi wa hae ka tekesing empa a sa mo tseba
(Tshwaya e le nngwe feela)

(2)
[25]**KAPA****POTSO YA 11: Mme – NP Maake****Selelekela**

Phanyeho/Tiehisso/Tebello/Tshwarello/Teketliso e thusa ho akofisa thahasello ya mmadi ya ho ka fihla sehlohlolong sa ditaba. Malebaleba a sebediswang ke mongodi a ho diehisa tharollo ya qaka le ho re mmadi a nne a be lefifing ka se tla qetella se etsahetse, a bitswa tshwarello/tebello/teketliso/phanyeho/tiehisso

Phanyeho/Tiehisso/Tebello/Tshwarello/Teketliso**Mabitsong a baphetwa:**

Mongodi o re tsebisa Dikeledi e le ngwanana ya ileng a hodiswa ke rakgadi wa hae. Rakgadi re mo tsebile e le **Rakgadi** feela ha re a tsebiswa lebitso la hae la nnete. Re tsebiswa Lesole e le kgaitsemi ya Dikeledi (Mmateboho). Ha ho moo re kileng ra bona Mmateboho le Lesole ba kopana jwalo ka bana ba motho mme ho bile ha ho a hlaka hore o ne a le kae mohla Dikeledi a neng a nyalana le Thollo. Rona re le babadi re tsebile lelapa la ha Rakgadi le ne le na le ditho tse pedi feela e leng Rakgadi le Dikeledi.

Re tsebiswa mophetwa enwa Mme, feela le yena ha re fuwe lebitso la hae la nnete. Re mo tseba e le Mme feela, mme lekgetlo la pele ha a ne a fihla lapeng la Thollo Mofokeng, ha re a bolellwa ka ho otloloha hore o tliilo etsang motseng ona. Re mmona a feta matlo a mangata a Sebokeng a kena ha Mmateboho a tliilo batla tjako. Ke boipuisong ba hae feela moo re utlwieng a re ha a batle ho senya kgotso eo a e bonang e rena motseng ona wa Mmateboho. Le teng sephiri seo a buang ka sona ha re hlakelwe hantle hore ke sephiri sa eng. Le hona moo ho ntse ho sa hlake hore ke ka lebaka la eng a buang mantswe ao.

Babadi ba boela ba lebella hore ha Mme a se a tlwaetse bophelo bona, o tla ke a iphumane a teane le Thollo ka ho otloloha mme a mmolelle seo a tlieng ka sona mona, feela seo ha se etsahale. Re lebella ka tebello e kgolo hore ka le leng la matsatsi, Thollo o tla ke a re Mmateboho a ke a meme Mme enwa eo a hlolang a mo hlodiya ka yena empa seo ha se etsahale.

Mohla Mme a neng a hlokaletse re lebella hore Thollo o tla batla ho tseba ka motho enwa ya hlokaletseng lapeng ha hae feela le seo sa se ke sa etsahala. Ha lelapa la ha Mmateboho le ne le lokela ho bona setopo Thollo le Bafokeng ba Matatiele ba hana ho mmona. Tebello e ne e le hore mohlomong o tla se sheba ebe o elellwa hore ke mosadi wa hae eo a mo siileng lapeng Matatiele.

Ha Mme a se a patilwe, Diseko, mohatsa Lesole o ile a fumana setshwantsho sa Thollo le Mme sa lenyalo. Ka nako eo tebello e kgolo e ba ho re o tla bolella Thollo taba ena. O qeta ka ho re ka ha Mme ha a ka a ba utullela se neng se mo tlisitse moo, le yena ditaba tsena o tla di lala ka mmele. O di boloka e le pinyane jwalo ka ha Mme a ne a rerile. Hona ho re fa **molaetsa** wa mongodi, e leng hore **pinyane ha e senye motse**. Re ithuta hore le rona ditaba tse ka qhallang ba bang malapa re se ke ra di pepesa re tsebe ho boloka maemo a nepahetseng a phedisano.

KAPA

POTSO YA 12: MME – NP Maake

- 12.1 Ditaba tsa Tsekiso ke tsa ho re o ile a bolella banana ba babedi bao a neng a tseba hore ha ba rate Dikeledi hore o ilo lahla Dikeledi mme a fela a mo ngolla lengolo le neng le mmolella hore '*The silver cup is broken*'. √√ (2)
- 12.2 O ile a bona Tsekiso a dikella dihlahleng a tshwarane le kgarebe e nngwe. (2)
- 12.3 Ke banana ba soto, ba hlokang kutlwelobohloko. Ba ne ba tsheha ba bile ba bua dipuo tse kobisang ha ba bona Dikeledi ba bua ba phahamisitse mantswe hore Dikeledi a ba utlwe. √√ (2)
- 12.4 Setshwantsho seo se ne se bontsha hore bana ba hae e tlo ba diporopotlwana.√ Monna wa hae o ne a tla be a kganna koloi ya mabenyanane. Ntlo ya hae e tla be e le kgolohadi hoo baeti ba neng ba tla lahleha ka hara yona. Yena e tla be e le mongodi wa mokgatlo wa mafumahadi a motse mme ebile o tla be a rutehile ho feta basadi ba motseng ona kaofela. √√ (3)
- 12.5 Dikeledi o ferekangwa ke ho re o nahana hore ditaba tsa lenyalo la mohlankana wa Matatiele ke tse tswang ho Tsekiso ka ha Tsekiso ke yena feela mohlankana wa hae athe ha ho jwalo. √√ (2)
- 12.6 D/B le C di nepahetse √ (1)
- 12.7 B/E mateanong a nako ya sekwalejwale le ya sehloholo √ (1)
- 12.8 Dikompone ha di sa le ngata matsatsing ana a kajeno empa di qadile nakong yane eo batho ba neng ba tla ka bongata makeisheneng ho tla tla sebeletsa bana ba bona/ Bana ba ntse ba hlompha batho ba baholo mme le Dikeledi o ile a nyalwa ke motho eo a neng a sa ratane le ho ratana le yena feela kaha seo se ne se etsahala pele, le yena o ile a iphumana a se a nyalwa jwalo/ Nako ya sekwalejwale e iponahatsa moo bana ba ratanang ba seng ba sa ipate jwalo ka pele ho ya kamoo Tsekiso a neng a se a etsa kateng. √√ (Tshwaya e le nngwe feela) (2)
- 12.9 Mofetshe/kankere√ (1)
- 12.10 Mofokeng o ferekangwa ke ho re o nahana hore Masesi ha a re 'Mme o shwele' o bolela Mmateboho, mohatsae.√√ (2)

- 12.11 Mmateboho, Diseko, baahisane bao Mme a neng a ba thusa ho phekola masea a bona, a bile a ba ratile mosebetsi wa matsoho. Ba bontshitse ka ho phallela Mmateboho ba ba ba phehisa ka tseo Mme a patilweng ka tsona. Ba leloko ho tswa Matatiele. Ba ile ba theoha ho tla lepatong. (2)
- 12.12 Bafokeng ba ne ba tlile ka moya o dikaqa o mobe√
Ba ne ba ntse ba batla ho tseba hore mosadi enwa eo Thollo a mo nyetseng o ne a nyalwa ke mang ka ha bona ha ba tsebe letho ka tsa lenyalo lena. Ba ne ba batla ho tseba hore mosadi enwa ya patelwang ha ngwana bona ke mang.√√ (3)
- 12.13 Ke ne ke tla le nyaya le kolobe ka ha ke tla be ke batla ho baballa lelapa lena leo ke seng ke na le lona hore le se ke la qhaleha ka baka la sephiri sena sa ka/ Ke ne ke tla iphpanya ke be ke ikgalefise, ke etse eka ha ke tsebe hohang ka Mme enwa empa ka hare ke be ke swabile hore ke ne ke mo siye.

Kapa

Ke ne ke tla bua nnete e le hore Mmateboho a qetelle a tsebile hore Mme enwa ke mofumahadi wa ka wa matswathaka, ke be ke ananele le taba ya hore a hlokahalle a be a patelwe ha ka.√√
(Amohela le ho tshwaya maikutlo a mang a ntseng a araba potso)

(2)
[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 13: SEYALEMOYA – RH Moeketsi*****Sekgobo sa Tshifanalehata – J Radebe*****Selelekela**

Tholang, moradi a le mong feela wa Mokeo le Mmanthako, o a kula, o kudiswa ke moya wa bothuela, mme o lokela ho fehlellwa. Tholang o tsamaile lapeng (ka lebaka la moya) mme batswadi ba hae ha ba tsebe moo a leng teng. Batswadi ba hae ba tshwenyehile, haholo ntatae. Le ha ho le jwalo potso e hloka re ipapise le dintlha tse pedi tse latelang: sehlohlolo le tharollo.

Sehlohlolo

Mona ke moo ditaba di leng boemong bo hodimodimo, moo ho tlamehang ho kgaoha moo ho kgwehang. Moya wa Tholang wa bothuela o ntse o hlwa mekwalaba. Kgang ya batswadi le yona e se e le boemong bo hodimodimo: Mokeo, ntata Tholang o hanyetsana le maikutlo a mohatsae, Mmanthako, a o re Tholang a batlelwe makgerengwa ya tlang ho mo thusa. Mothating ona Tholang o se a hlwahlwaela le masiu, a sa robale hae ka baka la moya ona wa bothuela. Batswadi ba tsietsing ya ho re ngwanabona ya mong ha ba mo tsebe moo a leng teng. Hona ho baka kgohlano ka lapeng. Batswadi ha ba tsebe hore jwalo ka ha Tholang ba sa tsebe moo a leng teng tjena, moya wa bothuela o mo nkile wa mo isa ha Ramanaka, Tshifanalehata. Ramanaka ha a elellwa hore neo ya Tholang e tla feta ya hae, mme le setumo sa hae (Tholang) se tla ba seholo, o nwesa Tholang moriana o mo tshereanyang, e seng wa ho mo phekola.

Tharollo

Ho hlwahlwaela ha Tholang le masiu, mmoho le ho se robale hae kapa hona ho tsejwa moo a leng teng ho rarolla kgohlano e teng ka lapeng ka ha Mokeo o dumellana le Mmanthako ho re ba ke ba yo hlahloba kapa ho laola ho makgerengwa. Ba eletsana le ho dumellana ka hore ba ye ho Ramanaka. Ha ba tsebe hore moya o se o nkile Tholang wa mo isa hona moo. Ha batswadi ba fihla ha Ramanaka yena ha a sa laola le ho laola hobane o se a tseba ditaba. O ba bolella hore Tholang o teng. Ba fumana Tholang, le hoja a ntse a tshereane, a hototse mahlo, a sa bue le ho bua. Le hoja Tholang a sa ka a fehlellwa, ho fumanwa ha hae ke batswadi ho ntse ho fana ka tharollo ka ha ho batlana le Tholang ho fihla pheletsong.

[25]**KAPA****POTSO YA 14: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****O mo feleheditse**

- 14.1 O bua le Mmalerato.√ (1)
- 14.2 Ke lekgetlo la boraro.√ (1)
- 14.3 Ke hobane o ntse a fetelwa ke bana ha ba hlaha. √ (1)

- 14.4 E. Ha a bua le mofumahadi wa hae o hlola a ntse a kgothatsa mofumahadi wa hae ho tlohella tsohle matsohong a Modimo.√√ (2)
- 14.5 Paseka o bolela hore Modimo o ba etela ka tsela ya hore ba nne ba fetelwe ke bana√√ (2)
- 14.6 Paseka o bolela hore kgetlong lena bothata ba bana ba hlokahalang ba qeta ho hlaha ha bo na ho ba teng/bana ba tla phela. √√ (2)
- 14.7 Mookotaba o fuperweng ke sehlooho sena ke wa hore Mmalerato mohatsa Paseka, a hlokahala ka nako e le nngwe le eo morena Jesu a thakgiswang ka yona e leng ya paseka. √√ (2)
- 14.8 Paseka le Mmalerato ke banyalani.√ (1)
- 14.9 Paseka o ne a ile kerekeng a ilo hlophisetsa mokete wa paseka o neng o se o le haufi. √√ (2)
- 14.10 Mmalerato o bonahala a na le kgohlano ya ka hare.√ (1)
- 14.11 Mongodi o sebedisa boipuiso/puonosi ho senolela babadi/babohi se nahanwang ke sepapadi, ka ha se nahanwang ke motho ha se bonwe le hona ho utluwa.√√ (2)
- 14.12 Mmalerato o na le tumelo e fokolang. √
Le ha Paseka a mo kgothatitse hakana, o ntse a e na le kgwao ya ho re Modimo o tla ba thusa.√√ (3)
- 14.13 Ke nako ya sekwalejwale√
moo baimana ba seng ba belehela dipetlele e seng malapeng jwalo ka mehleng ya pele.√√ (3)
- 14.14 Tjhe! Ha bo na tharollo haholo jwang ha e le maemo a tlhaho.
E! Motho ya nang le bothata bona a ka ya ngakeng pele a ima ho hlahloba hore bothata bo bakwa ke eng mme seo se lokiswe nako e sa le teng.√√ (2)

[25]**KAPA**

POTSO YA 15: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**Sehlohlolo le tharollo****Selelekela**

Ditaba tsa Molefi di qadile ka ho kwenehela Montsheng ha a nkana le Jwalane. Jwalane o mo etseditse mekaefete hoo e bang Molefi o ile a thethwa ke basadi jwalo ka fura la fariki. Potso e re qobella ho qoqa ka sehlohlolo le tharollo/mothipoloho wa tshwantshiso ena.

Sehlohlolo

Mona sebakadi sa sehlooho se nka qeto ka bophelo ba sona. Hape kgohlano e fihlelletse tsullung. Ho se ho senyehile mme ho ke ke ha hlola ho senyeha ho ya pele. Kgang ya monna e kgaolwa ke letlaka. Ho kgaoha moo ho kgwehlang.

Ka mora ho re Molefi a phoqwe ke Jwalane, o nkile qeto ya ho re ha a sa batla mosadi hohang. Qeto ena e thata e senyeha ha a hlahelwa ke kotsi ya kolo. Kolo e fela tu, yena o iswa sepetlele. Ke mona moo e reng ha a ntse a le kalafong ebe mooki ya bitwang Morongwe o a iketa ho yena. Mooki enwa o hlahella ka puonosi/boipuiso hore ha se hakaalo hore o rata Molefi, o mpa a iponela mohlankana ya bonahalang e le kwete, raditjhelete. Taba tsa bona di shanofatsa qeto ya Molefi mabapi le basadi. Ho a isaisa ba habo Molefi ba se ba ilo nyalla Molefi. A sa fihla feela Morongwe a hla a iponahatsa hore ha se motho wa ho dula Mafotholeng. O duba Molefi maikutlo ka ho tella batswadi ba Molefi. O qetella a qwaketsana le Disebo, ausi wa Molefi. Disebo o mo shapela hore a tsamaye a botswa. Morongwe o mekgwa e mebe, ebile o mathaka le banna a ntse a nyetswe. Qetellong Molefi o mo fumane a le feela le monna e mong ka koloing. Hona ho sithabetsa Molefi ho tlola. Molefi o ba kgakgatha ka bobedi. Re bona ka tsena hore ruri kepi ya Mapetla e ne e thophothesetse – Molefi o dubile thankga e le nnete. Tsena ha di felle moo!

Boloi ba Mapetla bo ntse bo hlwa mekwalaba. O romella Molefi thokolosi. E futuhela Molefi matlapeng kwana bosiu. E fihla e mo hlobodisa mme e mo tlotsa/sola ka boya ba thithiboya a ba a fetoha semumu. Ha a fihla ka tlong mokgathala wa ho dujwa ke thokolosi wa mo hlola, mme wa mo lahla fatshe, a ya le sephume sa boroko. Pitso ke hona a lemohang hore manganga a ja monga wona. Ke hona a emang ka maoto a ilo batla ngaka ya Sesotho ho tla phekola Molefi. Pitso o aha serobe phiri e se e jele.

Mothipoloho/Tharollo

Kgatong ena kgohlano e se e fedile hoba sebakadi sa sehlooho se ithutile ntho e itseng bophelong. Sephetho sa diketsahalo se ba pepeneneng. Mahlakore a neng a lwantshana ho ba le le hlolang, a dumellane kapa ho be teng le inehelang.

Pitso ke hona a lemohang hore manganga a hae ha a mo thuse ka letho, hoba mora o se a hlasetswe ke methokgo ya Mapetla. Pitso ke hona a bonang hore le ha e le Mokreste/lejakane o ntse a tshwanela ho itshirelletsa ka ditlhare tsa Sesotho. Bohloko ba Pitso ke ho re o leka ho phekgotsa ho se ho se thuso – ruri o aha serobe phiri e se e jele. Molefi le ntatae ba hlolehile. Bobe ke ho re le ba neng ba e ehlletswe kotsi eo Molefi a neng a shebane le yona le bona e a ba ama.

[25]**KAPA**

POTSO YA 16: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

- 16.1 Ke metswalle ✓ (1)
- 16.2 Mohopolo wa sehlooho ke hore ngwana mahana ho jwetswa o bonwa ka dikgapa:
Molefi o ile a hana ho mamela dikeletso tsa batswadi ba hae kgethong ya mosadi mme a qetella a nyala a nyalolla basadi ba sa itshwarang hantle/Molefi o hanne dikeletso tsa hore a ke a ilo batla thuso ya dingaka tsa Sesotho, a qetella a holofetse.
(Dikarabo tsa baithuti tse ding tse nepahetseng di ananelwa) (2)
- 16.3 Molwantshi/Mohanyetsi. Ke yena ya leng kgahlanong le Molefi eo e leng sebakadi sa sehlooho ✓✓ (2)
- 16.4 O ile a hlalana le Montsheng; mosadi wa mankgonthe/A hlhelwa ke kotsi ya koloi/ O duba thankga bophelong ba hae mme o nyala a nyalolla/Mosebetsing wa hae ha a sa kgona ho etsa mosebetsi ka boqhetseke. ✓✓
(Tshwaya tse pedi feela) (2)
- 16.5 O tsherehantswe ke ditlhare tsa Mapetla/O manganga ha a eletswa ha a mamele. ✓✓ (2)
- 16.6 Molefi ✓ Le ha a ntse a kgalemelwa, a ntse a bona hore boNgatane le Ramafothole ha ba mo rate, o ntse a tswela pele ho utlwana le ho tshedisana le bona. . ✓✓ (3)
- 16.7 Molefi o tshwanela ho lokisa bophelo ba hae ka boyena k.h.r. motho ke yena ya lokelang ho nka qeto hore o batla ho phela jwang. ✓✓ (2)
- 16.8 Mofammere o pelokeletsi. O eelliswa Molefi ka bora ba Ramafothole le Ngatane, athe o boela a mo eletsa hore bophelo ba hae (Molefi) bo tla lokiswa ke yena ka boyena. ✓✓ (2)
- 16.9 Boitshwaro ba Jwalane le ba Montsheng bo ne bo fapane ka mokgwa ona:
Montsheng ke ngwana ya hodisitweng ho ya ka mekgwa le meetlo ya Basotho kahoo o hlompha batho ba baholo mme le mokgwa oo a aparang ka wona o amohelehile.
Jwalane ke ngwanana ya holetseng ditoropong, ya bileng a rutehile. O bile le ngwana pele a nyalwa mme a se ke a bolella Molefi ka sena. Mokgwa oo a aparang ka wona ke o hohelang Molefi ka mokgwa o makatsang. O lokisa meriri/o itshela dinkgisa monate/o tseba papadi ya lerato. ✓✓✓ (3)
- 16.10 O ile a tenwa ke ha Molefi a mo bitseditse metswalle ya hae ho tla mmona a sa mo rerisa, a boela a tenwa ke ha ba re ba tsamaye mmoho ho ya motjekong ho tse ding tsa dihotele tsa motseng moo. ✓✓ (2)

16.11 Sena se bolela hore Molefi o na le kgohlano ya ka hare/ya maikutlo. E kgelekgethana le maikutlo a hae/O dula a touta le ho hlobaetswa ke yona. ✓✓ (2)

16.12 Ke ne ke tla tebisa maikutlo, ke nahahisise se buuwang ke bana ba nkekang (le hoja ke ne ke tla be ke sa ba hlokomele), ke boele ke nahahisise le hore ke hobaneng ha Jwalane a se a hanella ho boNgatane empa a se a sa tle ho nna, ke ntano sekaseka taba ya Mofammere, e be ke itshwasolla ka ho tlohela ho ya matlong a thitelo, ka ha jwaleng ke hona moo ba nkeletsang ka ho fapana ✓✓

(Bonneteng hona ke mohlala feela. Tshwaya maikutlo a moithuti a bontshang hore o ne a ka itshwasolla jwang qakeng ya hae.)

(2)
[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80